

CULTURA POLITICĂ A TINERILOR ÎN PROCESUL INTEGRĂRII ROMÂNIEI ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ

Matei ȘIMANDAN, Dana BĂLAȘ TIMAR

Universitatea „Aurel Vlaicu” din Arad (România)

Romanian's adhesion to European Union represents a challenge not only for the institutional European system, but for Romanian economical, political and social structures functioning. This research is part of a project financed by National Council for Scientifically Research in Superior Education (CNCSIS) and has been developed during 2005-2006. It has regarded the young's perceptual pattern of aspects referring to the relation between democratically values and political culture, in the wider context of youth education for social participation and multiculturalism.

Premise conceptuale

Desfășurată în două etape asupra unui lot de 1112 subiecți, cercetarea noastră a urmărit evaluarea atitudinilor tinerilor față de o serie de aspecte ale vieții economice, politice și sociale din țara noastră. A fost vorba, în principal, de importanța acordată de respondenți unor valori democratice, modelelor de reușită în viață, factorilor ce contribuie la creșterea șanselor de studiu și de muncă în Uniunea Europeană, precum și semnificației atribuite de către aceștia unor elemente ale culturii naționale, multiculturalismului, toleranței și diferitelor prejudecăți. Un loc distinct în economia cercetării l-au avut componentele culturii politice, analizate în contextul educației civice a tineretului școlar și universitar.

Pentru a oferi o imagine cât mai relevantă asupra problemelor studiate, ne vom referi pentru început la caracterizarea conceptelor „cheie” ale cercetării, cu specificarea că analiza acestora a fost restrânsă la nevoile de argumentare specifice acestui articol. Concret este vorba despre: perspectivele de abordare a culturii politice, semnificația pe care o au valorile în fundamentarea unei culturi politice autentice, rolul programului politic în dinamica vieții economice, sociale și politice, precum și distincțiile ce se fac în legătură cu ceea ce numim *conștiință politică*.

1. Cei mai numeroși autori definesc cultura politică ca ansamblu de cunoștințe, valori, norme, convingeri, sentimente și modalități de gândire pe care se întemeiază un sistem de practici politice (Almond și Verba, 1996; Veldhuis, 1997; Măgureanu, 1997; Boudouin, 1999; Audigier, 2000; Thetis-Morse și Hibbings, 2005; Gilbert, 2006).

Atât sub aspect structural, cât și funcțional cultura politică presupune o serie de distincții. O primă distincție privește perspectivele de abordare, în raport cu care deosebim:

- *perspectiva cognitivă*, care se referă la cunoștințele și informațiile pe care le oferă cultura despre sistemul, procesele și faptele politice;
- *perspectiva volitivă, afectivă și emoțională*, care include sentimentele generate de existența și funcționalitatea politicului; acestea pot fi de atașament, angajare, pasivitate sau refuz față de instituțiile și evenimentele politice, dar și de apreciere, negare sau de indiferență față de activitatea politică;
- *perspectiva normativă*, acțională și comportamentală, ce are în vedere existența unor reguli și norme de acțiune cu privire la funcționalitatea mecanismelor politice;
- *perspectiva axiologică*, care se referă la judecățile de evaluare cu privire la sistemul politic și funcționarea sa.

O a doua distincție se referă la tipurile de cultură politică, în funcție de care se face deosebirea dintre cultură politică locală, cea de suprapunere și cultura politică participativă. Dacă în cazul culturii politice locale nu există o suficientă conștientizare asupra sistemului politic național, conștiințele, sentimentele și judecățile de valoare având semnificație regională, cultura politică de suprapunere este acea formă a culturii politice prin care majoritatea cetățenilor trăiesc sentimentul că nu pot avea un rol semnificativ în influențarea mecanismelor politice. Cum este ușor de intuit, cultura participativă este acel tip de cultură ce caracterizează societățile democratice avansate, fiind rezultatul acumulărilor calitative legate de nivelul civilizației materiale și spirituale, al gradului de instrucție și de educație a cetățenilor. În acest caz, majoritatea membrilor societății sunt

conștiinți de necesitatea participării la viața politică, dar și de posibilitatea reală de a exercita o anumită influență în luarea deciziilor și în funcționarea de ansamblu a sistemului politic.

2. Întemeind axiologic cultura, precum și alte domenii ale vieții sociale, valorile politice au un rol deosebit de important în societate. Valoarea este aceea care dă individului posibilitatea să transforme necesitatea obiectivă în necesitate subiectivă, realizând astfel legătura dintre planul obiectiv al necesității și cel subiectiv al vieții interioare a individului (Boudouin, 1999; Naval *et al.*, 2002; Print și Coleman, 2003; Șimandan, 2005; Șimandan și Bălaș Timar, 2006). Asimilând necesitatea socială, valoarea îl ajută pe om nu numai să cunoască și să întemeieze această realitate, ci și s-o transforme prin fapte de comportament în practici acționale. Prin urmare, orice acțiune umană, fie ea individuală sau colectivă, este determinată de un sistem de valori, valorile constituind elementul declanșator și orientativ al oricărei activități umane. Și tot valorile sunt acelea care reglează anumite conduite umane punându-le în acord cu funcționarea sistemului de organizații și instituții ce caracterizează structurile sociale.

Din această perspectivă, chestionarul aplicat tinerilor cuprinși în cercetarea noastră s-a referit, pe de o parte, la ordonarea unor valori democratice în funcție de importanța pe care aceștia le-o acordă. A fost vorba despre următoarele variante de răspuns: participarea la viața socială; solidaritatea umană; asumarea responsabilității; grija față de semeni; toleranța și libertatea de exprimare. Pe de altă parte, chestionarul în discuție a încercat să surprindă gradul de importanță atribuit de tinerii participanți la cercetare următoarelor valori sociale: egalitatea șanselor; muncă egală – salariu egal; nediscriminare de sex; nediscriminare etnică; egalitate în fața legii; promovarea pe baza meritelor personale.

3. Din punct de vedere teoretico-metodologic, materializarea valorilor politice și a elementelor fundamentale ale culturii politice se realizează prin ceea ce numim *program politic*. Acesta reprezintă totalitatea concepțiilor, principiilor și opțiunilor, a obiectivelor și modalităților de acțiune pe care le asumă un partid politic, o organizație sau un sistem de guvernare. În programul unui partid, de exemplu, sunt expuse atitudinile față de problemele prezente și viitoare ale societății, precum și strategia și tacticile pe care mizează membrii săi în vederea realizării obiectivelor asumate odată cu dobândirea puterii. Influența unui program politic depinde de modul în care răspunde necesităților sociale, de obiectivitatea și realismul său, de posibilitatea realizării în practică și, mai ales, de particularitățile forțelor social-politice care îl susțin și îl promovează. Direct sau indirect, programul politic se întemeiază pe o ideologie politică, înțeleasă ca ansamblu de idei, concepții, instituții și sisteme de acțiune ce orientează activitatea grupurilor și a claselor sociale (cf. Măgureanu, 1997; Boudouin, 1999; Marshall, 2003).

4. Conștiința politică este o formă a conștiinței sociale, definindu-se ca ansamblu de concepții politice elaborate, structurate și sistematizate în doctrine, programe politice, precum și stări de spirit, sentimente, tradiții, modalități de gândire cu caracter politic existente în societate (Veldhuis, 1997; Naval *et al.*, 2002; Șimandan și Bălaș Timar, 2006; Robinson, 2006). Ea reflectă fenomenele și procesele politice referitoare la raporturile dintre clase, grupuri sociale, dintre partide, cetățeni și instituțiile de stat, dintre națiuni și popoare. Fiecare societate își are propria sa conștiință politică. Ea se structurează în: conștiința politică comună, conștiința teoretică și psihologia politică.

a) *Conștiința politică comună* este acea parte a conștiinței politice constituită în mod spontan pe baza experienței și a tradițiilor istorice. Ea este difuză, nestructurată și nesistematizată, având o valoare științifică limitată, deoarece în cadrul ei precumpănitoare sunt elementele empirice. Conștiința comună este conștiința de toate zilele sau conștiința maselor. Difuzarea elementelor cunoașterii în rândul maselor prin sistemul de învățământ, prin mass-media, dar și pe baza activității desfășurate de partidele politice interesate în ridicarea nivelului lor politic a determinat restrângerea considerabilă a sferei empirice a conștiinței comune din cadrul conștiinței politice.

b) *Conștiința politică teoretică* este componenta ideologică a conștiinței politice. Ea este elaborată, structurată și sistematizată în teorii, concepții, doctrine, programe politice, fundamentând și promovând interesele și aspirațiile unei clase, grup social sau ale unei societăți. Această formă a conștiinței este creată în mod conștient și difuzată prin mijloacele de informare și comunicare în cadrul societății. Numai prin această componentă conștiința dobândește un caracter politic cu puternice conotații acționale. Mai trebuie spus că la nivelul fiecărei societăți există o conștiință politică întemeiată pe valorile politice ale acesteia. Într-o formă sau alta, această conștiință se regăsește într-o societate pluripartită, în ideologiile și doctrinele partidelor sau ale formațiunilor politice.

c) *Psihologia politică* cuprinde, prin excelență, elementele afective ale conștiinței – sentimentele, stările de spirit, mentalitățile, obiceiurile. Ea se naște și intră în componența a ceea ce numim în general *conștiință comună*.

Caracterizate chiar și numai rezumativ, aceste concepte ne dau posibilitatea de a trece la discutarea principalelor funcții ale culturii politice, cu specificarea faptului că acestea au fost sistematizate pe baza bibliografiei ce a stat la baza demersului nostru teoretic și empiric.

Funcțiile culturii politice

O cultură politică autentică nu poate funcționa decât într-un sistem social fundamentat pe principii și valori democratice. Numai într-un asemenea sistem ea poate să-și pună în valoare conținutul și esența sa democratică, utilitatea și eficiența socială. Numai o asemenea cultură politică, afirmă V.Măgureanu (1997) și J.Boudouin (1999), este în măsură să asigure o participare activă în cunoștință de cauză și responsabilă a cetățenilor la viața politică, la crearea și dezvoltarea unui pluralism politic și ideologic, la apariția și afirmarea unor noi programe politice, la realizarea unei confruntări constructive de opinii, idei și concepții.

Ca formă de guvernare, sistemul politic democratic nu se poate realiza fără o temeinică cultură politică. Ea este implicată atât în fundamentarea și structurarea sistemului politic, cât și în funcționalitatea componentelor sale. Eficiența funcționării unui sistem politic democratic este indisolubil legată de modul în care membrii societății își însușesc normele și valorile politice, precum și de modalitățile în care acționează pentru transpunerea acestora în practică.

Gradul participării membrilor societății la viața politică și responsabilitatea acestora este legată și de nivelul lor de cultură politică. În cele din urmă, cultura politică se materializează în participare, în acțiune și comportament politic responsabil, aspecte valabile pentru toate categoriile sociale, inclusiv pentru tineretul școlar și universitar.

În linii mari, teoria și practica socializării politice reține următoarele funcții mai importante ale culturii politice (cf. Măgureanu, 1997):

a) *Funcția de cunoaștere* a realității politice, a fenomenelor și proceselor vieții politice din societate. Obiectivitatea acestei cunoașteri ține în mare măsură de valorile pe care ea se întemeiază, de opțiunile și orientările politice ale individului, de nivelul său intelectual, de obiectivele și scopurile urmărite. Cunoașterea realizată prin cultura politică pleacă de la condițiile generale ale societății, vizând aspectele ei fundamentale. Cunoștințele dobândite de un individ sau un grup social sunt un bun public, ele regăsindu-se în spiritualitatea politică a societății, în programele și doctrinele politice ale acesteia.

b) *Funcția comunicativă* are în vedere transmiterea în cadrul societății a cunoștințelor și valorilor politice, fie într-o formă directă, fie într-una prelucrată. Ea privește sistemul politic, relațiile și raporturile dintre componentele vieții politice ale societății, dar și relațiile ce se constituie între conducători și cei conduși, și invers.

c) *Funcția axiologică* privește elementele de apreciere, evaluare și valorizare a sistemului politic și a componentelor sale. Acest fapt se realizează prin valorile ce fundamentează un sistem politic, prin comensurarea și raportarea acestora la valorile existente și la cele nou-create.

d) *Funcția formativ-normativă* se referă la împrejurararea că, prin cunoștințele și valorile pe care le creează și le vehiculează, cultura politică contribuie la formarea și integrarea cetățeanului în societate. Ea îi permite acestuia să-și însușească deprinderile necesare participării conștiente și responsabile la viața politică comunitară, la democratismul politic al acesteia. Totodată, prin principiile și valorile promovate, cultura politică îi impune individului acceptarea, însușirea și transpunerea în practica socială a anumitor reguli, norme de gândire și de acțiune politică.

e) *Funcția creativă* pleacă de la premisa conform căreia cultura politică se întemeiază și funcționează pe baza valorilor politice, ea însăși fiind o valoare politică. La rândul ei, prin cunoștințele, informațiile și deprinderile dobândite, cultura politică creează și difuzează în societate noi valori politice. Multe dintre aceste noi valori vor întemeia sistemul politic societal, vor contribui la funcționalitatea democratismului politic și vor sta la baza luării unor măsuri de către factorii de decizie politică.

Trecând la registrul practic al discuției noastre, tinerilor investigați li s-a solicitat să răspundă, în care dintre formele de participare democratică cred cel mai mult, având posibilitatea să opteze pentru trei variante din următoarea listă: organizații politice; organizații civice; organizații culturale; organizații profesionale (sindicate); asociații profesionale; organizații religioase; organizații sportive; organizații etnice. Ulterior,

aceștia au avut posibilitatea să-și exprime gradul de disponibilitate pentru înscrierea într-una din organizațiile sau asociațiile enumerate, cât și asocierea acestei opțiuni cu identificarea unor probleme pe care le consideră importante pentru societatea românească și care i-ar determina să se afirme printr-un comportament activ. Concret, a fost vorba de aspecte precum: corupția; abuzurile în administrația publică; șomajul; protecția individului; sănătatea publică; ordinea publică; lipsa unei bune conduceri politice ș.a.m.d.

Pentru a realiza anumite corelații între atitudinile tinerilor și percepția lor față de fenomenele economice, sociale și politice din țara noastră, chestionarul a încercat să surprindă gradul în care respondenții sunt de acord sau în dezacord cu o serie de afirmații, între care cele mai importante au fost: un partid politic trebuie să exprime seriozitate, credibilitate și onestitate; concordanța dintre promisiunile electorale și acțiunile partidului politic aflat la guvernare; cerința ca statul să asigure un loc de muncă pentru toți absolvenții; măsura în care veniturile și privilegiile sunt distribuite în funcție de meritele personale; relația care ar trebui să existe între statul de drept și economia de piață ș.a. Cu această ultimă remarcă, vom trece la discutarea principalelor concluzii ale investigației sociologice întreprinse în rândul elevilor de liceu din ultimii ani de studii și al studenților din cadrul Universității „Aurel Vlaicu” din Arad.

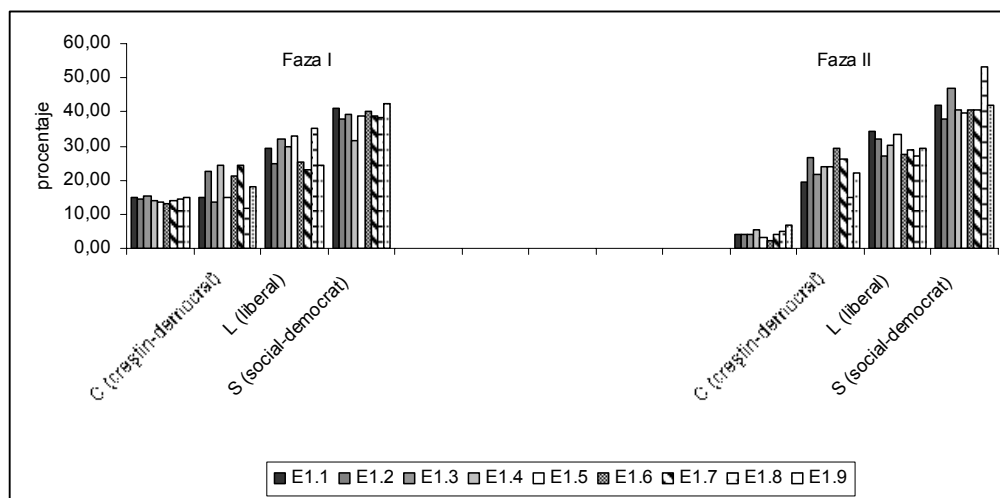
Concluziile cercetării empirice

O primă constatare, confirmată și de alte cercetări în domeniu, a fost aceea a interferențelor doctrinare ale partidelor, tinerii făcând cu greu distincția dintre valorile promovate de o orientare politică sau alta. În acest sens, chiar dacă anumite cunoștințe au fost actualizate, ele sunt dificil de conectat cu realitatea spațiului politic românesc. Probabil, așa se explică o anumită înclinație a respondenților spre alegerea acelor valori ce țin de orientarea social-democrată, deși în lista opțiunilor erau incluse și valori asociate liberalismului, respectiv creștin-democrației.

Solicitați să identifice cărei doctrine politice aparțin următoarele valori: reconcilierea claselor sociale – E1.1; apărarea valorilor tradiționale – E1.2; libertatea individuală – E1.3; apărarea proprietății private – E1.4; egalitatea și dreptatea socială – E1.5; distribuția echitabilă a rezultatelor muncii – E1.6; economie socială de piață – E1.7; economie de piață – E1.8; economie mixtă – E1.9, răspunsurile obținute au putut fi structurate într-o formă grafică ca aceea cuprinsă în Diagrama 1. În legătură cu această diagramă sunt de precizat două aspecte: primul se referă la faptul că cele nouă valori amintite mai sus sunt hașurate diferit; al doilea aspect are în vedere scăderea semnificativă a datelor lipsă în cea de-a doua fază a cercetării, față de prima fază a acesteia.

Diagrama 1

Valori corespunzătoare doctrinelor politice

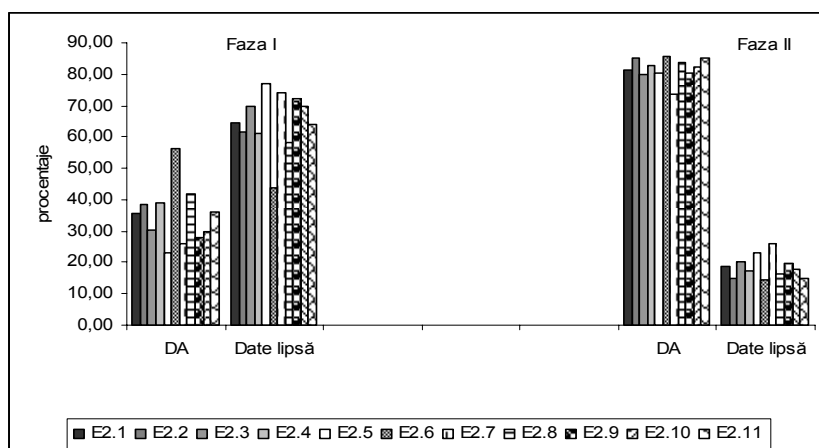

Interesante pentru analiza de față sunt distribuțiile statistice ale răspunsurilor referitoare la principalele instituții ale Uniunii Europene. Din lista pusă la dispoziția respondenților cu următoarele 11 variante de răspuns: Consiliul UE – E2.1; Consiliul European – E2.2; Comisia UE – E2.3; UNESCO – E2.4; Adunarea Parlamentară a CE – E2.5; Parlamentul European – E2.6; Adunarea Parlamentară a OSCE – E2.7; Curtea Europeană a

Drepturilor Omului – E2.8; Banca Centrală Europeană – E2.9; Banca Europeană pentru Investiții – E2.10; Banca Europeană pentru Reconstrucție și Dezvoltare (BERD) – E2.11, tinerii nu au identificat corect instituțiile Uniunii Europene, nici în prima etapă a cercetării, nici în cea de-a doua. Între cele două etape ale cercetării a scăzut, în schimb, rata de non-răspuns, așa cum se poate observa din Diagrama 2.

Diagrama 2

Principalele instituții ale Uniunii Europene

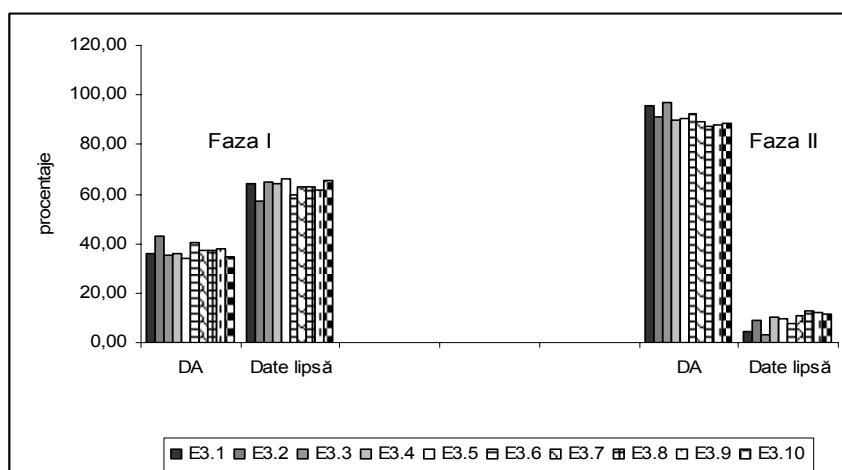

În sfârșit, cercetarea întreprinsă a vizat și gradul de percepție al tinerilor în legătură cu ceea ce înseamnă calitatea de a fi cetățean european. Printre posibilele definiții date cetățeniei europene, chestionarul a propus următoarele 10 variante de răspuns: libertate de mișcare a persoanelor în spațiul comunitar – E3.1; drept de muncă în spațiul comunitar – E3.2; recunoașterea mutuală a diplomelor de studii de minimum trei ani – E3.3; drepturi electorale pentru administrația locală și Parlamentul European – E3.4; protecție diplomatică și consulară din partea tuturor statelor membre UE – E3.5; posibilitatea de a apela la un mediator pentru plângeri și a adresa petiții Parlamentului European – E3.6; a putea avea un pașaport și un permis de conducere european – E3.7; a avea un standard minim de protecție socială – E3.8; eliminarea restricțiilor privind cantitatea de bunuri pe care le poți cumpăra din orice țară UE și aduce acasă – E3.9; libertatea de a-ți stabili legal reședința în spațiul comunitar – E3.10.

Ca și în cazul item-ului anterior, tinerii chestionați nu au identificat definițiile greșite, toate cele 10 caracteristici propuse fiind cotate ca elemente ale cetățeniei europene în ambele etape ale cercetării, diferența fiind, și de această dată, scăderea ratei de non-răspuns (Diagrama 3).

Diagrama 3

Ce înseamnă calitatea de cetățean european?

Rezumate la datele esențiale, problemele la care ne-am referit, ca și altele care au făcut obiectul de studiu al cercetării întreprinse, scot în evidență cel puțin trei aspecte, de care trebuie să țină seama îndeosebi instituțiile de învățământ și educație din România. În primul rând, este vorba de faptul că formarea unei culturi politice a tinerilor presupune atât dezvoltarea unor atitudini și valori dezirabile pentru individ și societate, cât și adecvarea programelor educaționale la acest obiectiv major al integrării europene. În al doilea rând, educația civică a tinerilor trebuie abordată în contextul mai larg al provocărilor legate de globalizare și de societatea bazată pe cunoaștere, printre acestea fiind de reținut aspecte de genul următor (cf. Beck și Lau, 2005): reconfigurarea unor organizații și instituții; schimbarea pattern-urilor de muncă; instituirea unor noi relații între indivizi și grupuri sociale; modificări în modelele de raționament ca urmare a „revoluției” din domeniul informației și tehnologiilor comunicaționale; recunoașterea tot mai largă a drepturilor și libertăților individuale; dezvoltarea unor noi forme de participare civică, concomitent cu acceptarea pluralismului și diferenței culturale, politice, etnice, confesionale; apariția unor noi forme de asociere civică, ca alternativă la „deficitul” de democrație; emergența unor probleme legate de incertitudinile și riscurile cu care se confruntă societățile contemporane.

În al treilea rând, trebuie luate în considerare particularitățile legate de integrarea în Uniunea Europeană a noilor țări, fie că este vorba de reforma economică, instituțională sau educațională, fie că avem în vedere decalajele economice și culturale, mobilitatea forței de muncă sau modalitatea de funcționare a sistemului de asigurări sociale. Toate acestea pun în evidență atât complexitatea procesului de formare a culturii politice a tinerilor din țara noastră, cât și rolul tot mai important ce revine în acest sens instituțiilor educative din societatea românească.

Bibliografie:

1. Almond G., Verba S. Cultura civică. Atitudini politice și democrație în cinci națiuni. - București: CEU Press, DU Style, 1996.
2. Audigier F. Concepte de bază și competențe esențiale referitoare la educația pentru cetățenie într-o societate democratică. - București: Consiliul Europei, 2000.
3. Boudouin J. Introducere în sociologia politică. - Timișoara: Amacord, 1999.
4. Bălaș Timar D. Diferențe interregionale pe dimensiunea parohialism-naționalism la studenții români. - Iași: Lumen, 2006.
5. Beck U. Lau Ch. Second Modernity as a Research Agenda: Theoretical and Empirical Explorations in the „Metachange” of Modern Society // *The British Journal of Sociology*. - 2005. - Vol.56. - Issue 4.
6. Gilbert M. Rationality in Collective Action // *Philosophy of the Social Science*. - 2006. - Vol.36. - No1.
7. Heyns B. Emerging Inequalities in Central and Eastern Europe, in „Annual Review of Sociology”. - 2005. - Vol.31.
8. Marshall G. (ed.). Dicționar de sociologie. - București: Univers Enciclopedic, 2003.
9. Măgureanu V. Studii de sociologie politică. - București: Albatros, 1997.
10. Naval C., Print M., Veldhuis R. Education for Democratic Citizenship in the New Europe. Context and Reform // *European Journal of Education*. - 2002. - Vol.37 (2).
11. Print M., Coleman D. Towards Understanding Social Capital and Citizenship Education // *Cambridge Journal of Education*. - 2003.
12. Șimandan M. Teoria cunoașterii sociale. - București: Editura Academiei Române, 2002.
13. Șimandan M. Medieri normative ale socialului. - Timișoara: Mirton, 2005.
14. Șimandan M., Bălaș Timar D. Young People’s Valuable Marks in the Context of Romania’s Adhesion to European Union. - În: *Economic Science in a Knowledge Society*. - Timișoara: Mirton Publishing House, 2006.
15. Thetis-Morse E., Hibbing J.R. Citizenship and Civic Engagement // *Annual Review of Political Sciences*. - 2005. - No8.
16. Veldhuis R. Education for Democratic Citizenship: Dimensions of Citizenship, Core Competencies, Variables and International Activities. - Strasbourg, Council of Europe, 1997.

Prezentat la 13.03.2007